

Megjelenik minden
hónap 10-ikén, leg-
alább is 3 $\frac{1}{2}$ nagy
nyolczadrét ivnyi
tartalommal; időn-
ként szövegközi áb-
rákkal illusztrálva.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖZLÖNY.

H A V I F O L Y Ó I R A T

KÖZERDEKŰ ISMERETEK TERJESZTÉSÉRE.

E folyóiratot a
társulat tagjai az
évdíj fejében kap-
ják; nem tagok
részére a Pótfüze-
tekkel együtt elő-
fizetési ára 6 forint.

XXIV. KÖTET.

1892. ÁPRILIS

272. FÜZET.

Az északi víztaposó lile fészkelése és költözése.*

Ha az ornithológiának az északi víztaposóra (*Phalaropus hyperboreus*) vonatkozó irodalmi adatait összegezzük, rögtön szemünkbe ötlök az a bizonytalanság vagy tapogatódzás, a mely e madár két legfőbb életjelensége, költése és költözködése körül uralkodik.

Még azoknak a bűvároknak megfigyelései közt is, a kik a víztaposót közvetlenül a természetben, otthona táján tanulmányozták vagy költözködésével foglalkoztak, egymással merőben ellenkező észleleteket találunk, a melyekből a megingathatatlan való, a tudomány e legelső követelménye, ki nem ragyog. Ennek oka pedig főleg a megfigyelések elégtelensége egyrészt, másrészt azonban az is, hogy épen költésének és vándorlásának kutatása sem elég huza-mosan, sem elég rendszeresen nem történt, vagyis e kérdésekben is a tapasztalati adatok szegénysége hátráltatja a megoldás sikerét.

Mindaz, a mit fészkeléséről, életmódjáról s részben vándorlásáról tudunk, néhány utazó természetbűvár tapasztalatai nyomán ismeretes, mert költése zónája az északi sarkövre esik, tehát olyan vidékekre, a hol állandó megfigyelők, a kik évek során mintegy összeszokhatnának vizsgálatuk tárgyaival, nem tartózkodnak.

Így azután csak Brehm, Faber, Holboell, Holbein és más sarkköri utazók egyes ellesett adataiból alkothatunk magunknak képet a víztaposó biológiájáról, a mely képnek azonban még csak főbb vonásai sincsenek teljesen kirajzolva. Földrajzi elterjedéséről tudjuk, hogy Amerika, Ázsia és Európa északi sarkkörén túl fordul elő s főleg a tundrák kis tócsáin él; Izlandon gyakori; elég számos Laplandban, a Farör szigeteken, sőt a Hebridákon is, a hol egyszersmind legdélibb hazája van, mert e szigetek még az 58° északi szélesség alatt fekszenek. Norvégiában eddig fészkelve a Lofotokon és főleg Finnmarkenben találták.

* Előadatott a Term. tud. Társulat állattani értekezletén 1892 márczius 10-ikén.

A szerencsés véletlen úgy akarta, hogy ez érdekes madárral, mielőtt igazi hazájában, fészke táján köthettem volna vele ismeretiséget, hazánkban a Velencei-tavon (Fehérmegyében) többször találkoztam s viselkedését elleshettem. Igazi hazájában csak ezután gyönyörködhettem benne.

Az 1891-ik évi június és július havát ugyanis Norvégiában töltvén, főleg Tromsø szigetén — a $69^{\circ} 38'$ északi szélesség alatt — tanulmányoztam a sarkövi madárfaunát. Természetesen első sorban érdekelt a *Phalaropus hyperboreus*, s még kirándulásaim megkezdése előtt tudakozódtam róla a tromsói múzeum egyik örénél, Foslie úrnál. Sajnálatomra azt felelte, hogy Tromsøamban csak késő ősszel és tavaszkor található, de Finnmarkenben költ. Egyelőre tehát lemondtam arról, hogy a víztaposó fészket megtaláljam. Azonban új remény éledt bennem, mikor a »*Prestvand*«-ot, Tromsø nyírerdő borította dombhátán, épen a város fölött fekvő tavat megpillantottam, mely légvonalban alig 1000 lépésnyire fekszik a tengertől, s egész jelleme olyan, mely a *Phalaropus* fészkelésének egészen megfelel. A tó sima víztükkrét félkörben erős, üde nyírerdő övezi, környéke erősen tőzeges és partokban szűk, déli részén azonban nyílt, elmosarasodó, úgy hogy egy nagyobb félsziget, mint ingó láp nyúlik középe felé, hol néhány apró, pár négyzetméternyi nagy szigetcske emelkedik ki. A tónak e végén van lefolyása is: egy nem épen széles, fűzbokros csatorna. A félszigetet, valamint az apró kis szigetek barna tőzegét, arasznyi, itt-ott magasabb, csóvás sisák — *Carex* és *Eriophorum* — lepi, dúsan tenyészve a mocsaras talajon.

Június 26-ikán voltam először a tónál; a sík vizen két hím *Colymbus arcticus* uszkált, melyek felkelvén, a gazosból két tojót is elszállásra birtak. Nem gázolhattam a mocsárba, s ezért más szárnyast e napon itt nem láttam. Június 27-ikén pár *Totanus calidris*-en kívül semmi. Július 1-én ismét felnéztem. A tó közepén egyik asztalnagyságú szigetkéről két *Sterna arctica* s egy csapat *Totanus calidris* kelt fel. A Totanusok egy párszor ide-oda repkedtek a víz fölött, s midőn messzelátómmal szemügyre vettem őket, egy kisebb madarat pillantottam meg köztük, a mely a csapatból hirtelen kivált és a víztükörrre ereszkedett. Nem volt kétségem, hogy a keresett *Phalaropus*-szal van dolgom. Minthogy ladik nem volt kéznél, s a turfás félsziget közelében uszkált, el kellett magamat határoznom a begázolásra. Minden lépésemre megingott alattam a talaj, besülyedtem bokán felül érő vízbe, de azért csak haladtam a bizonytalan úton, s a tőzegréteg szerencsére megbirt, nem szakadt át. A kiszemelt préda e közben, látszólag minden ok nélkül, fölkel, s előttem a félsziget végén a sisák közé vágódott le. Óvatosan közeledtem

hát e pont felé; azonban a madár más helyről kelt, mint a honnan vártam, s mire észrevettem, meglehetősen távolból elhibáztam. A lövés nem nagy hatással volt rá, mert a sík vízre érvén, azonnal leszállt, s szokásos fejbólintgatásai közben vígan kezdett uszkálni. A puskadurranásra azonban a már előbb ismét letelepedő Sternák és Totanusok újra felriadtak. Lehúzódtam a mocsárba, s mikor a csapat felém került, öröömre még két víztaposót vettem köztük észre, a melyek egyikét sikerült lelőnöm. Később járván az idő, e napon nem üldöztem őket tovább, hanem siettem az elejtett példányt felbonczolni. Tojó volt s félig kifejlődött tojásokon kívül egy teljesen érett tojást is találtam petevezetékében. Julius 5-ikén semmitsem találtam a tavon; igaz, hogy a félszigeten ma nem gázoltam be.

Julius 15-ikén utolszor látogattam meg a *Prestvand*-ot. A víztükrőről legelőször egy hím *Colymbus arcticus* szállott el, majd tapsolásonra egyik szigetről két *Sterna arctica* s a keleti parttól néhány kisebb csapat *Totanus calidris*. Alig gázoltam be pár méternyire a félszigeten, egyik apróbb kútszerű nyílt vízről egy példány Phalaropus rebbent fel, s tyekegő hangok közt olyan közelségben repkedett körülöm, hogy a legapróbb söréttel töltött féltöltést váltottam puskámba, a mi azután birtokomba adta. A durranás felriasztotta a tó szányasait, köztök megint két víztaposót. Ezek azonban nem szegődtek ma a Totanusokhoz, hanem aggódva, folyton körívekben repkedtek körülöttem *trri tr* vagy *tyekege* hangokat adva. Később leszállottak hol a vízre, uszkálva, forogva, hol a félsziget végéhez legközelebb eső kis turfaemelkedésre s *Tringá*-k módjára futkostak ide-oda. Bizonyosra vettem fészkek közelségét, s egész viseletök elárulta azt a csalfaságot, a melyet a lilék és szalonkafélék legtöbbje fészke táján, a csendbontó félrevezetése céljából követ, ott jajgatván, ott repkedvén leginkább, a hol a fészket vagy tojást baj nem érheti. A mint így vizsgálódtam, s a két madár mozdulatait figyeltem, váratlanul a *Motacilla flava szfiü, szfiü, szfiü* hangja ütötte meg fületem, a melyet a fűszálakon ültében adogat. Az egész félszigetet apróra nézegettem, minden kiemelkedő szál tetejét különösen, de sehol sem bírtam a *Motacilla* flavát meglátni. A hangok irányába haladtam hát, melyek mindinkább közelebből hallatszottak, végre a süppedős talaj egy alig négyzetméternyi szabad vize mellett, sisák bokor alján, egy kis mélyedésben összebujva megeltem a víztaposó négy pelyhes fiókáját. Az anyamadár folyton felém csapkodott, mikor látta, hogy elrablom kicsinyeit, s nekem fájt e boldogságot megsemmisíteni, de az érzelem szava elől ki kellett térnem s a jajgató szülőt is le kellett lőnöm.

Már most vessük össze jegyzeteimet, a fentebb említett búvárok megfigyeléseivel.

Brehm a víztaposó jámborságát, bizalmosságát írván le, a többek között a következőt mondja: »... ha nem zavarják őket, perczekig megfigyelhetők, de egyetlen hibás lövéstől igen megvadulnak«. Én ezt nem tapasztaltam; sem Norvégiában, költő-helyökön, sem a Velencei-tavon vonulás közben. Igaz, hogy lövéstől vagy lármától felriasztva, valamivel óvatosabbak lettek, de korántsem vadultak meg, sőt a lövést oly kevéssé vették figyelembe, hogy rögtön a durranás után leszállottak. A mult év őszén a Velencei tavon két darab közül egyiket meglövén, a másik nem szállt odább, hanem elhullott társa fölött, egészen a víz színén repkedett, úgy hogy könnyű szerrel ezt is kézre kaptam. Egyes helyeket különösen kedvelnek s ha innét akár lövés, akár más ok felrebbenti őket, rendszeren rövid idő múlva visszaszállnak oda, nem sokat törődve a közelben álló emberrel.

Ugyancsak Brehm említi, hogy költés alatt más fajú madarakkal nem társul, egy-egy tócsánál többnyire csak egy pár költ, a párok erősen ragaszkodnak fészkek környékéhez s idegen betolakodót ott nem tűrnek. Én a »*Prestvand*«-on három párt találtam s mint láttuk, nemcsak *Totanus calidrisek*, de *Sterna arcticák* is éltek ott, ezekkel nem ellenségeskedtek, maguk közt sem czivakodtak, sőt az idegen madarakkal sokszor társultak, csapatkáikhoz szegődtek.

A legérdekesebb megfigyelés a víztaposó költésében, a mit Holboell állít, hogy a tojó nem igen található a fészkek körül s ő 11 darab között, a melyeket 5 fészeknél lőtt, csak egyetlen egy tojót szerezhett. Ugyanez tűnik ki Mewes soraiból: »1876. és 1877. évben sok költés alatt lőtt hím és tojó példányt kaptam s a hímeknek nagy kotló-foltjuk volt, a mely a tojókon teljesen hiányzott. Christerson, a ki gyűjtötte, a fiatalok körül csak hímeket ejtett el. Holthoff Izlandon ugyanezt tapasztalta s a tojókat meszsze a költőhelyektől csapatokban látta csatangolni.«*

Faber szerint a két ivar felváltva költ, de megjegyzi, hogy a *Phalaropus* az egyedüli madár, a melynek hímje két kotlófoltot bír, a mi a tojón hiányzik. Ép azért hiszi Holboell, hogy csak a hím üli a tojást.

Ezekkel szemben Brehm a párokat többször együtt találta, s 10 darab között 6 tojót és 4 hímét lőtt. Észleleteim e tekintetben tehát Brehm megfigyeléseivel találnak. Én a fészkelő helyen 6 darab közül két tojót és egy hímét lőttem s azt láttam, hogy a párok

* Homeyer E. F., Ornith. Briefe. 331—2. l.

egyforma féltékenységgel röpködtek fészkek körül. Nem láttam sehol a Tromsø körül fekvő tengerszorosokban és fjordokban csatangoló csapatkákat vagy magános tojókat. Azonban Holboell és

Az északi víztaPOSó lile fiókái, természetes nagyságban.

Faber, valamint Mewes állítását azon a him példányon is beigazolvva találtam, a melyet én löttem; ennek is kotló foltja volt, s egész tollazata annyira fakó és elkopott, mint a fészket ülő más

madarak tojóin szokott lenni, mikor a tojások kikeltek. E mellett a kézrekerült tojók természetesebbek, élénk, rajz szerint élesen megkülönböztethető színű tollazatot viseltek, a kotló-folt legkisebb nyoma nélkül.

A négy pelyhest, melyek pár napnál idősebbek nem voltak, egy természetesen kitaposott gömbölyű mélyedésben találtam, a mi mindenestre fészkek volt. Előlem nem futottak szét, hanem inkább összedugták fejcskéküket, szünet nélkül csipogva. Minthogy a víz-taposó pelyheseinek pontos ismertetése tudtommal nem jelent még meg, Brehm is csak annyit mond róluk, hogy »pehelytollazatuk aránylag sötét, a sisák színéhez hasonló«, álljon itt a pehelytollazat leírása:

Fej, nyak, egész felső test sárgás rozsdabarna alapú, a mely szín a nyakon, torkon legvilágosabb, a homlokon, a szárnyak és fark tövén legsötétebb. Altestük fehérségén bizonyos szürkesség sötétlik át. Fejök tetején a tarkóig szélesedő fekete-barna folt van, ugyanily színű szemsávuk, a mely a csőr tövétől kiindulva, a fültájon folt-szerűen végződik. Szárnyuk szintén feketés, alul fehérpelyhű. A láb-szárfedő pelyhek külső oldala fekete. Hátukat 9 hosszáv egyenközüen osztja; a két szélső fekete, majd jobbról is, balról is egy-egy sárga-szürke következik, azután ismét két fekete, végre két fehér-szürke s a hát közepén kissé erősebb fekete sáv. A farktő fekete, alul sárgás-barna és feketés árnyalatú. Pelyhezetük rendkívül finom, szörszerű, s e hosszabb szálak végei feketék lévén az egész színezetnek bizonyos sötétebb árnyalatot adnak.*

Tromsøamtban a Phalaropus hyperboreus költése mindeddig nem lévén ismeretes, egyik pelyhest, mint bizonyítékot, a tromsø-i múzeumnak ajándékoztam, ellenben a többi három, a melyekről a mellékelt rajz is készült, saját gyűjteményemben van.

A mily érdekes és sokban sajtáságos e madár költése, ép oly érdekes vándorlása is, a melyről tulajdonképen mindeddig pontosabb adataink alig vannak, mert legtöbb déli ország faunájában, ha ugyan egyáltalán szerepelt, a vándormadaraknak abba a kategóriájába sorolták, a melyet »ritka vándor«, »eltévedt vendég« név alá fogtak. Hogy ez az elnevezés nemcsak nem találó, hanem egyenesen elvetendő, az mindazoknak, a kik a madárvonulás kérdésével foglalkoztak, egybehangzó véleménye, s a nélkül, hogy ismertetném e helyen azon különböző véleményeket, a melyek ez »eltévedt vendégek« megjelenésének okát, magyarázatát adni törekedtek, részemről

* Mint az értekezés előterjesztője, megjegyzem, hogy a fiak lábán majdnem teljes úszóhártya van, holott a vének lába *karajos*, mint a szárcsáé; a hártya átalakulásának menetéről nem szól az irodalom, noha ez nemcsak érdekes, hanem fontos kérdés is, mert mélyen belevág az alakulás tanába.

ama meggyőződésnek adok csak kifejezést, hogy mindazok a némely országokban e kategóriába sorolt madarak, mint *Anthus cervinus*, *Larus minutus*, *Strepsilas interpres*, *Haematopus ostralegus* stb., nem eltévedt, útirányukból szelektől vagy viharoktól elterelt egyének, hanem rendes vándorok s ritka, esetleges megjelenésök csak látszólagos, mert a főök a miért ritkáknak tartattak s oly gyéren kerültek szakemberek kezei közé, a megfigyelés rendszerelenségében, esetlegességében és az ügyes megfigyelők aránylag csekély számában rejlik.

Ezt a meggyőződést pedig azok a megfigyelési eredmények kezdik bizonyítani, a melyeket kiváló észlelők évek során, egy-egy kedvező ponton, ugyanazon terület nap nap után való bejárása, tehát a vonulás idejében szakadatlanul végzett munka nyomán mutathatnak ki. Így a Magyarországon pár év óta folytatott, s különösen az 1890. év tavaszán a működés egyöntetűségét is biztosító tudományosan szervezett megfigyelő hálózat s egy különös, kombinált vonal ornithológiailag legfontosabb pontjainak elállása és az észleleteknek három hónapon át naponként történt végzése épen néhány ilyen »eltévedt vándornak« tartott fajra határozottan rendes vándorlást derített ki.

Így a *Larus minutus* eddigelé nálunk csak ritka vándorként szerepelt, ma pedig tudjuk róla, hogy május első felében, sőt leginkább e hó közepe táján, valamint szeptember első felében a Fertőn és Velencei-tavon rendszeren átvonul. Az *Anthus cervinus*-ről csak azt tudtuk, hogy nagy ritkán egy-egy példány *Anthus pratensis*ek közt előkerül s ime én Dinnyésen 1890 május 10-ikén, mikor a réti pipiskék már régen átvonultak, egy 8 darabból álló útitársaságra bukkantam a dinnyési mocsár egyik szikes szigetén, a melyeket mind meg is lőttem; május 15-ikén ismét pár darabot rebbenttem fel s ezek közül is lőttem. A *Squatarola helvetica*-t szintén hazánk legritkább madarai közé számították; most már tudjuk, hogy ősszel, szeptember második felében rendszeren átvonul a Velencei-tavon s a Fertőn is, sőt itt májusban is puskavégre került. Ez áll az *Eudromias morinellus*-ra is. A *Strepsilas interpres*-ről és *Haematopus ostralegus*-ról általában azt véltük, hogy vándorútján a tengerpartokhoz ragaszkodik s igen ritka esetben tér folyók vagy tavak mentére; pár év óta azonban szeptember elején a Velencei-tónál nemcsak egyenként, de hetesével is, évenként láttam és lőttem a *Strepsilast*; tudjuk, hogy a *Haematopus* is április végén Szeged mellett a Fehér-tavon, a Drávafokon, sőt Budapest körül a Csepel-szigeten gyakrabban megfordul. S mit látunk a *Phalaropus hyperboreus* vándorlásán? Az irodalom azt mondja, hogy e madár a

magas északon, úgy látszik (?), kóborló, másrészt azonban azt is mondja, hogy hazájából ritkán vándorol mélyebben délre, hanem azért mégis *rendesen* található ősszel Skóciában, Norvégia déli partjain, ritkábban Dánia, Németország, Hollandia, Franciaország, Spanyolország partjain, sőt előkerül Olaszországban is, de még a Fekete-tengeren, az Indiai és Japáni tengeren is telet. Észak-Amerikában pedig egész Guatemaláig, körülbelül a 20° északi szélesség alá levonul. A tengert ritkán hagyja el, de *évenként* Perzsia, valamint Közép-Ázsia nagyobb tavain is egész Shangaiig keres téli szállást. De sokszor még Izlandnál északiabb vidékeken marad télre s valószínűleg csak igen erős tél szakán vonul le.

E megfigyelésekből legelsőbbben is sok ellenmondás és zavar szól hozzánk, másodsor pedig, már ezekből is kiviláglik, hogy a Phalaropus tulajdonképen nem kóborló, hanem költöző madár, a melynek azonban vonulási körülményei, útirányai felől tájékozatlanok vagyunk. Sajnos, hogy nem rendelkezhetünk a különböző helyeken való előfordulás pontos, dátumos adataival, melyekhez véve a magyarországi adatokat, pozitív eredményre juthatnánk a vonulás körülményeit, időpontját és az útirányokat illetőleg. Mindamellet e nagy hiányokkal is alkothatunk magunknak képet, mely nem pusztá találgotáson, hanem tapasztalatokon alapszik, miket a mellékelt táblázat kíván áttekinthetővé tenni. Hogy azonban ez adatoknak igazi súlyuk legyen, tudnunk kell azokat a hozzávetőleges évszakot és hónapot is mondó észleleteket, melyek a Phalaropusnak költő helyéről való el- és visszavonulására vonatkoznak. Ezek szerint madarunk Izlandról *augusztus végén* távozik és *májusban* vagy *későbbben* tér vissza; Grönlandra pedig *május* végén, Finnmarkenbe ugyanekkor, a Taymir folyóhoz, 73° északi szélesség fölött, *junius* elején.

Viszonyítsuk már most ez általános adatokat a dátumos adatokhoz és vonjuk le a következtetést, mely így alakul:

Tavaszi vonulás.

Magyarországon: junius eleje.

Északra visszaérkezés: junius eleje.

Őszi vonulás.

Magyarországon:

Legkorábban: augusztus 15-ikén.

Legkésőbbben: szeptember 22-ikén.

Különbség: 38 nap.

Közép: szeptember 2-ika.

Jellem: szeptember közepe.

Északról elvonulás: augusztus közepe.

Magyarországi adatok.

Természettudományi Közönség, XXIV. kötet. 1892.

Vonulás	Év	Hónap és nap	Hely	Időjárás	Észlelt és elejtett darabok száma	Bizonyíték	Elejtő	Jegyzet
Az évszak megjelölése nélkül	1848 előtt	—	Mezőség	—	1	Nagy-Enyedi ref. coll. gyűjt. 1848-ig	Báró Kemény János	E példány Nagy-Enyednek 1848-ban történt pusztulásakor megsemmisült.
	1859	—	Fertő tava	—	3	Jukovits gyűjt. volt	—	Jelenleg nincsen már meg.
Tavaszi	1851	junius 7-ikén	Drassó (Erdély)	—	1	Csató J. gyűjt. volt	Csató János	E példány elromlott.
	1887	junius 2-ikén	Velencei-tó	Enyhe, derült idő után borultas	1 ♂	Nemz. Múzeum	Chernel István	—
Őszi	1868	—	Nagy-Szebennél	—	1	Nagyszebeni term. tud. társ. múz.	Scholmassy K.	Téli tollazat alapján az őszi vonuláshoz véve
	1870	augusztus 15-ikén	Koncza (Erdély)	—	1 ♂	Csató J. gyűjt.	Csató János	—
	1890	augusztus 17-ikén	Velencei-tó	—	3 ♂♂	Nemz. Múzeum	Chernel István	—
	1890	szeptember 7-ikén	Velencei-tó	Rendes, kevés esővel váltakozó	1 ♀	Nemz. Múzeum	Chernel István	—
	1890	szept. 14-ikén	Velencei-tó	jobbára derült	1 ♂	Nemz. Múzeum	Meszleny Bencze	—
	1890	szept. 17-ikén	Velencei-tó	őszi időjárás, uralkodó szél É.	2 ♂♂	Csató J. gyűjt.	Meszleny Bencze	Egyik példány elromlott
	1890	szept. 21-ikén	Velencei-tó	—	1 ♂	Husztly Ödön gyűjt. Lékán	Dr. Madarász Gyula	—
	1890	szept. 22-ikén	Velencei-tó	—	1 ♀	Elromlott	Meszleny Pál	—
	1891	szept. 22-ikén	Velencei-tó	Derült idő, enyhe	2	Chernel I. gyűjt.	Chernel István	—
	K ü l f ö l d i a d a t o k							
1844	november 6-ikán	Eger folyón (Csehország)	—	—	1 ♂	Prágai múzeum	—	—
1854	október ?	Schwyz (Svájc)	—	—	1	Zürichi polytechnikum múz.	—	—

Egyes hibák már ez összevetésből is, mely csak 10 évi, 17 havi, 12 napi dátum alapján, 3 országra és 10 tüzetesen jelzett földrajzi helyre vonatkozó adat és 21 hiteles példány nyomán került ki, önként szembeszöknek. Így a tavaszi vonulás ideje nálunk összeesik az északra való visszaérkezés idejével. Az ok részint abban rejlik, hogy nálunk tavasszal a Tringák, Charadriusok, Totanusok vonulása hasonlíthatatlanul észrevehetőlenebb, mennyiségre csekélyebb szokott lenni, mint ősszel, mikor a vándorok huzamosabb ideig tartózkodnak életöknek kiválóan alkalmas területeken, a mi különben általában áll a nálunk nem költő s csak hozzánk levonuló fajokra, a melyek itt már pihennek, tavasszal pedig költőhelyükre sietve nem telepesznek tömegesen; részint azonban a megfigyelési adatok csekély számában is, melyek a kérdést ma még teljesen nem világíthatják meg. Az őszi vonulás adatai közt Izlandról csak augusztus végén távoznék a víztaposó; ez ellen a magyar észleletek két feltűnő korai adattal augusztus 15-ikén és 17-ikén szerepelnek, a mi ellenmondás volna, az ok tehát abban sarkallhatik csupán, hogy augusztus végével az Izlandról való teljes elvonulás van jelezve, a mi azután nálunk a fővonulás idejével — szeptember közepe — egyezik.

A vándorlásra magára ható körülmények közt nagy szerepet játszik az időjárás, valamint annak a területnek alkata is, a hol utazó madarakat megszállva találunk. A meteorológiai részre adatainkban alig támaszkodhatunk: épen csak azt vehetjük ki belőlök, hogy rendkívüli időjárás a Velencei-tavon feltűnt példányok észlelésekor, illetőleg 1887 május végén és június elején, úgy 1890 augusztus és szeptember havában, nem volt. Nézzük tehát az előfordulás helyeit. Ezekből azt láthatjuk, hogy a prágai múzeum példánya¹ és a nagyszebeni múzeum példánya² folyó vizen, — a konczai és drassói példányok³ kis tócsán, — a Jukovics-féle,⁴ a mezősi,⁵ a velencei⁶

¹ Fritsch, Die Vögel Europa's. 339. l.

² K. Henrich, *Limicola pygmaea*, eine für Siebenbürgen neue Vogelart und *Phalaropus hyperboreus*, eine ornithologische Seltenheit. Verh. f. Naturw. in Hermannstadt. XXVIII. 46. l.

³ Csató J., *A Phalaropus hyperboreus* előjveteléről Erdélyben. Zeitschrift f. d. ges. Ornith. I. 1884. 18—21. l.

⁴ Jukovits, Verz. d. am Neusiedlersee vorkommenden Vögel. Verh. f. Naturk. in Pressburg. VIII. 1864—65. 52. l.

⁵ Herman O., *A mezőség*. I. Erd. múz.-egyl. Évk. V. 1868—70. 21. l.

⁶ St. v. Chernel, Die Erlegung eines *Phalaropus hyperboreus* am Velenceer See. Zeitschr. f. d. ges. Ornith. IV. 1887—88. 188—190. l.; *Interessantere Erscheinungen in der Vogelfauna Ungarns* 1890. Ornith. Jahrb. II. 1891. 169. l. — J. Friedszky, *Aves Hungariae*. 151. l.

példányok és a zürichi példány* szabad vizes tavon fordultak elő és ejtettek el. A következtetés tehát: a víztaPOSó vándorlás közben ritkán száll folyóvízre vagy kisebb pocsogókra; nem mocsaras, hanem síktükrű nagyobb tavakat keres; ezt Közép-Ázsia és Perzsia nagy tavain, valamint a Japáni és Indiai tengeren való telelése is erősíti, s az utóbbiak még azt is, hogy az édesvizeket és tengereket egyaránt kedveli.

A Velencei-tavon megjelent víztaPOSók mind a tó észak-keleti végén mutatkoztak, hol e különben nagy nádrészletekkel behintett tónak, legnagyobb nádtalan tükrei, tisztásai terülnék, s hol a partok leghomokosabbak, legkopárabbak. Legjobban kedvelték az észak-keleti tóvégen benyúló gyepetlen félszigetet nyaldosó vizeket; először mindig itt tűntek fel. Észleletem szerint 2—3 darab csak magában volt látható, míg egyesek a *Tringa alpina* és *Temminckii* vonuló csapataihoz szegődtek, mely társaság között néha egy vagy több *Philomachus pugnax*, *Aegialitis fluviatilis*, sőt egy-egy *Streptilas interpres* is találkozott. Ha az ilyen kevert csapatot a tóparton megszállva találtam, a víztaPOSók mindig a legmélyebben láboló példányok körül uszkáltak, ellenben magukban a parttól pár méternyire, vagy nagyobb távolban voltak a víztükrön. Lábolni, vagy a parton futkosni itt soha sem láttam őket. Egymagukban akár három példány is mindig bevárt lövésre, s jöttöm még csak figyelmüket sem kelté föl, ellenben a *Tringa*-csapatokhoz társulók a csapat felszálltával szintén szárnyra kaptak. Fölkelés után finom, tirregő szavukat rendesen hallatták, mely azonban a *Tringák* erősebb hangja között nem volt kivehető. Repülés közben nyakukat kissé behúzták, s inkább a kis mocsári szalonkára (*Gallinago gallinula*) emlékeztettek, mint *Tringára* vagy *Aegialitisre*. Avatott szem a víztaPOSót a repülő *Tringa*-csapatban is megkülönböztetheti, de a gyakorlatlan azt a kissé eltérő röptű, fehéres tarkább madarat természetesen nem különbözteti meg. Ez is oka lehet ritka megfigyelésének.

Hogy az adatok közt a külföldi kéttő, október és november dátumot ad, tehát késő megjelenést, azt valószínűleg meteorológiai adatok tudnák kimagyarázni. Hiszen tudjuk, hogy kedvező ősszel a *Tringa alpina* és *Temminckii* egyes elkésett példányai október közepén, sőt novemberig itt vannak.

Hátra volna még az útirány. Ezt persze az észleletek csekély számánál fogva megállapítani ma még nem lehet; a mit belőlők kiokoskodhatunk, pusztá feltevés. Sejthetjük, hogy hozzánk a Lapp-

* P. Leveckühn, Ein Flug durch die Schweiz. Monatsschrift d. d. Verein z. Schutze d. Vogelw. XIII. 1888. 247. l.

landban és Észak-Norvégiában költő madarak, a Balti- és Északi-tengeren át, esetleg Erdélynek jutnak a Fekete-tengerhez; feltehetjük, hogy a Közép-Ázsiában és Perzsiában telelők Oroszország és Szibéria északi részéből jönnek oda; de biztos, tapasztalati tényt csak megfigyelési hálózatokon, vagy bizonyos elállott pontokon évek során pontosan gyűjtött adatokból szerezhethetünk.

Végül a víztaposó színváltása idejéről is pár szót. Brehm szerint a téli tollazatot szeptember elején kapják meg teljesen s ekkor már oly kövérek, hogy a gyűjtő nem használhatja őket. Tapasztalásaim nyomán erre azt jegyzem meg, hogy az augusztus 17-ikén lövött példányok már mind téli tollazatúak voltak s épen csak egyik példány nyakán lévő szürkés rajzolat emlékeztetett a nyári vörös-barna nyakfoltra. Kezembem 11 darab ősszel lövött víztaposó fordult meg; ezek, igaz, kövérek voltak, de azért minden nehézség nélkül ki lehetett őket a gyűjtemény számára preparálni.

CHERNEL ISTVÁN.

Az erdőpusztító apáczahernyő.*

A mit az apáczahernyőről (*Ocneria monacha L.*) eddig tudtunk, irtunk és tanítottunk, az általában németországi megfigyeléseken alapult s német írók munkáiból merítettük. Az 1891. évvel azonban, fájdalom, elérkezett az idő, midőn az erdők e legnagyobb pusztítójáról nálunk is szerezhetők tapasztalatok, s én ezúttal épen a hazánkban tett első és közvetlen megfigyelések rövid ismertetését kívánom adni.

Az apáczahernyő a legveszedelmesebb rovarok legrosszabbja, mert ott, a hol romboló uralma elterjed, nem egy, de több nemzedék korára semmisíti meg az emberek keresetforrását s egész vidék erdőségeit pusztítva el, az ott munkálkodó lakosságot keresetétől fosztja meg.

Arról, hogy e rovar nálunk már ezelőtt is tömegesen mutatkozott volna, nincsen tudomásunk; egyes példányokban mindig találtak s Dr. Horváth Géza és Pável J. a magyarországi nagy pikkelyes szárnyúakról közölt névjegyzékben *Hevesből*, *Biharból* és *Krassó-Szörény vármegyéből* említik. A múlt évben hazánk keleti részén olyan körülmények között mutatkozott, a melyek közt a német szakférfiak leírásából alig lehetett volna hinni, hogy meg-

* Kivonat a magy. tud. akadémia természettudományi osztályának f. évi februárius 15-iki ülésén tartott előadásból.